

RAAP-NOTITIE 5545

Plangebied Park Vogelenzang in Bennebroek

Gemeente Bloemendaal en Hillegom
Archeologisch vooronderzoek:
een bureauonderzoek

Archeologisch Adviesbureau

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: GGZInGeest

Titel: Plangebied Park Vogelenzang in Bennebroek, gemeente Bloemendaal en Hillegom;
archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: eindversie

Datum: juni 2016

Auteur: *drs. R.A.C. Kroes*

Projectcode: BBVZ

Bestandsnaam: NO5545_BBVZ

Projectleider: drs. R.A.C. Kroes

Projectmedewerker: drs. J.A. Schenk

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4001394100

Bewaarplaats documentatie: RAAP West-Nederland

Autorisatie: drs. B. Jansen

Bevoegd gezag: Gemeente Bloemendaal en Hillegom

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2016

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van GGZInGeest heeft RAAP in juni 2016 een archeologisch bureauonderzoek (BO) uitgevoerd voor plangebied Park Vogelenzang, gemeente Bloemendaal en Hillegom. De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om deze locatie te ontwikkelen, waarvoor op termijn een bestemmingsplanwijziging nodig is.

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen (paragraaf 1.3) kan worden geconcludeerd dat bij de realisering van de plannen archeologische resten zullen worden verstoord.

De opbouw van het plangebied bestaat uit een strandwal met daarop een hoge zwarte enkeerdgrond. Dit staat garant voor een hoge archeologische verwachting voor de periode van het Laat Neolithicum t/m de Nieuwe Tijd. Op delen van het plangebied zijn funderingsresten vanaf in ieder geval de 19^e eeuw te verwachten. Daarnaast is in het gebied op een aantal locaties in de loop van de 20^e eeuw gesloopt en nieuwbouw geplaagd, waardoor plaatselijk sprake kan zijn van verstoring van eventueel archeologisch erfgoed.

Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt aanbevolen in het kader van de bestaande planvorming een vervolgstap uit het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) te nemen. Geadviseerd wordt om een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO) verkennende fase, bestaande uit booronderzoek uit te laten voeren. Daarbij wordt geadviseerd ook die zones te onderzoeken waar op grond van recente topografische kaarten gesloopte bebouwing heeft gestaan, omdat de diepte en de mate van verstoring onder de bebouwing onbekend is. Doel van het verkennende booronderzoek is dan vaststellen wat de bodemopbouw is van de delen van het plangebied die naar verwachting niet verstoord zijn en op welke niveaus archeologische resten kunnen worden verwacht en bepalen wat de mate van verstoring is in die delen van het plangebied die eerder bebouwd zijn geweest.

In het overige deel van het plangebied wordt in het kader van de voorgenomen bodemingrepen geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht toch archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Over dit advies kunt contact op nemen met de bevoegde overheid, in deze de heer P. Schaapman, beleidsmedewerker van de gemeente Bloemendaal en Mw. E. Kraay, beleidsmedewerker van de gemeente Hillegom. Indien u dat wenst, kunnen wij u in dit overleg assisteren.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Inhoudsopgave	4
Administratieve gegevens	5
1 Inleiding.....	6
1.1 Kader	6
1.2 Ligging van het plangebied	6
1.3 Planomschrijving	7
1.4 Doel- en vraagstelling.....	7
1.5 Kwaliteit.....	7
2 Bureauonderzoek	8
2.1 Methode	8
2.2 Aardkundige situatie.....	8
2.3 Bewoningsgeschiedenis.....	9
2.4 Archeologie.....	11
2.5 Bodemverstoringen	13
2.6 Gespecificeerde archeologische verwachting.....	14
3 Conclusies en aanbevelingen	15
3.1 Conclusies	15
3.2 Aanbevelingen	15
Literatuur.....	16
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	17

Administratieve gegevens

Projectcode	BBVZ	
ARCHIS-onderzoeksmelding	niet van toepassing	
Type onderzoek	bureauonderzoek	
Opdrachtgever	GGZInGeest	
Contactpersoon	Dhr. J.J. Smit	
Onderzoekskader	Opstellen stedenbouwkundig plan	
Locatie	Plangebied Park Vogelenzang	
	<i>Plaats</i>	Bennebroek
	<i>Gemeente</i>	Bloemendaal en Hillegom
	<i>Provincie</i>	Noord-Holland
	<i>Oppervlakte plangebied</i>	40,4 hectare
	<i>Kaartblad</i>	25C
	<i>Centrumcoördinaat</i>	100.365 / 481.441
Bevoegde gezag	Gemeente Bloemendaal en Hillegom	
Contactpersoon	Dhr. P. Schaapman (Bloemendaal); Mw. E. Kraay (Hillegom)	
Onderzoekperiode	Juni 2016	
Afbakening onderzoeksgebied	Tijdens het bureauonderzoek is het plangebied inclusief een zone van 500 m rondom het plangebied onderzocht.	
Archis onderzoeks-meldingsnummer	4001394100	

1 Inleiding

1.1 Kader

Aanleiding

In opdracht van GGZInGeest heeft RAAP in juni 2016 een archeologisch bureauonderzoek (BO) uitgevoerd voor plangebied Park Vogelenzang, gemeente Bloemendaal en Hillegom. De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om deze locatie te ontwikkelen, waarvoor op termijn een bestemmingsplanwijziging nodig is.

Beleidskader

Het uitgangspunt voor dit onderzoek wordt gevormd door het wettelijk en beleidsmatig kader voor de ruimtelijke ordening en monumentenzorg. De gemeente Bloemendaal en Hillegom zijn in dezen de bevoegde overheid die een besluit zal nemen over hoe om te gaan met de aanwezigheid van eventueel aanwezige archeologische waarden.

Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Bloemendaal ligt het plangebied in een zone aangegeven als 'Waarde archeologie 3'. De achterliggende waarden- en verwachtingenkaart geeft een 'hoge verwachting aan'. In het bijbehorende beleidsplan wordt aangegeven dat voor ingrepen groter dan 250 m² en dieper dan 30 cm een archeologische onderzoekspllicht geldt.

Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Hillegom ligt het plangebied in een zone aangegeven als 'strandwal, al dan niet met duinen' met een hoge verwachting voor het aantreffen van archeologische resten vanaf het Neolithicum (AWV3). Als bijbehorend beleid wordt aangegeven dat bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en groter dan 100 m² een archeologisch onderzoek noodzakelijk is (Schute, 2007).

De momenteel vigerende bestemmingsplannen zijn niet raadpleegbaar. Het Stedenbouwkundig programma van eisen meldt echter dat de genoemde ondergrenzen in het toekomstige bestemmingsplan voor InGeest zullen worden opgenomen.

Of een archeologische onderbouwing met betrekking tot de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden verplicht is conform het vigerend gemeentelijk beleid, is – nu de details van de plannen nog niet bekend zijn – niet met zekerheid vast te stellen.

1.2 Ligging van het plangebied

Het plangebied ligt aan de zuidrand van de gemeente Bloemendaal en de noordrand van de gemeente Hillegom, net buiten de bebouwde kom van Bennebroek (figuur 1). Het wordt begrensd door de Leidsevaart in het westen, de bosrand in het zuiden, de Rijksstraatweg in het oosten en de aangrenzende appartementencomplexen aan de Groot Hoefbladlaan in het noorden. Op recente luchtfoto's uit Google Earth en Bing Maps is het plangebied te zien als bebost, bebouwd en verhard. Volgens de geraadpleegde topografische kaart en het Actueel Hoogtebestand Nederland (<http://www.ahn.nl/>) helt het terrein *globaal* tussen 0,4 m +NAP in het oosten en 5,9 m +NAP

in het westen onder de beboste westrand. In het uiterste westen, tegen de Leidsevaart aan, ligt een smalle strook met een hoogte van rond de 0 m NAP. In het uiterste oosten, tegen de Rijksstraatweg aan liggen een aantal ruggen op circa 3,5 m +NAP, maar ook lagere stukken tot 0,4 m +NAP.

1.3 Planomschrijving

Voor het gebied wordt momenteel een Stedenbouwkundig plan voorbereid. Hiertoe is een Stedenbouwkundig programma van eisen opgesteld (gemeente Bloemendaal, 2015). Er is op dit moment dus nog geen sprake van voorgenomen bodemingrepen.

1.4 Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied aan de hand van bestaande bronnen teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Het doel van het veldonderzoek is het toetsen en aanvullen van deze gespecificeerde verwachting. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens in hoofdstuk 3 een advies gegeven over de omgang met eventueel aanwezige archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten.

Onderzoeksvragen:

1. Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden zijn reeds over het plangebied bekend?
2. Hoe ziet de geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?
3. Zijn in het plangebied archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?
4. Op welke diepte bevinden zich de archeologisch interessante lagen?
5. Is de bodemopbouw in het plangebied zodanig dat archeologisch vervolgonderzoek zinvol is?
6. Welke methoden zouden bij het archeologisch vervolgonderzoek ingezet kunnen worden?
7. Op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?

1.5 Kwaliteit

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl).

Voor de in deze notitie genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar tabel 1. Daarnaast is achter in dit rapport een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Tijdens het bureauonderzoek wordt aan de hand van verschillende bronnen informatie verzameld om inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de (lokale) opbouw van de bodem en de sporen die de mens in het landschap heeft achtergelaten. Om een beeld te vormen over het voormalige landschap is onder andere gebruik gemaakt van verschillende geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten. Voor informatie omtrent het reliëf in en rondom het plangebied is het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) geraadpleegd (www.ahn.nl).

Om de bekende archeologische gegevens te inventariseren zijn de beleidsadvieskaart van de gemeente Bloemendaal en Hillegom, de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland en het Archeologisch Informatie Systeem (Archis II) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd. Daarnaast is de Archeologische Werkgemeenschap Haarlem benaderd.

Om inzicht te krijgen in de aanwezigheid van eventuele bebouwing en/of bodemverstoringen in het plangebied zijn onder andere historisch kaartmateriaal (www.watwaswaar.nl) en het Bodemloket (www.bodemloket.nl) geraadpleegd. Voor een volledig overzicht van de geraadpleegde bronnen wordt verwezen naar de literatuurlijst achter in dit rapport.

2.2 Aardkundige situatie

Het plangebied ligt landschappelijk gezien in de overgangszone van het duingebied (de kustbarrière) naar het achterliggende veengebied (de kustvlakte) van West-Nederland. De ontstaanswijze van dit gebied hangt nauw samen met de zeespiegelstijging in het Holoceen (vanaf 10.000 jaar geleden).

In de periode van snelle zeespiegelstijging in het Atlanticum (circa 7000 voor Chr.) zijn buiten de huidige kustlijn onder invloed van getijden, golfwerking en wind waarschijnlijk al strandwallen gevormd door sedimenttransport. Deze strandwallen werden door een snel stijgende zeespiegel echter korte tijd later weer afgebroken.

De oudste strandwallen zijn als een gordel van zandopduikingen in het kustgebied tot ontwikkeling gekomen. Aan het eind van het Atlanticum en het begin van het Subboreaal (circa 3900 voor Chr.) bereikte de zee zijn maximale uitbreiding, waarna door een minder snel stijgende zeespiegel uitbouw van de kust in westelijke richting (progradatie) kon plaatsvinden, ongeveer tot enkele eeuwen voor de jaartelling. In deze periode ontstond een complex van strandwallen die bedekt werden met lage duinen (de Oude Duinen) met tussen de strandwallen laaggelegen strandvlakten. Doordat de strandwallen net boven stormvloedhoogte werden gevormd, liggen ze enigszins boven de zogenaamde zeespiegelcurve, die aangeeft hoe hoog het zeeniveau in een bepaalde periode lag.

Wanneer ze niet zijn afgegraven (meestal wel het geval) ligt de top van deze strandwallen naar schatting op ongeveer 3 m +NAP. Daarbij moet opgemerkt worden dat de meer westelijk gelegen strandwallen hoger zijn of waren, eenvoudigweg omdat de zeespiegel - relatief - bleef stijgen. De strandvlakten – tussen de strandwallen in – liggen net beneden NAP.

Op de strandwallen zijn onder invloed van een aanlandige wind duinen gevormd: de Oude Duinen (ter onderscheid van de pas in de Late Middeleeuwen gevormde Jonge Duinen). Deze duinen zijn vrijwel altijd afgegraven; slechts op enkele plekken in Nederland liggen nog resten van deze duinen, waaronder ter plaatse van het plangebied. Tussen de Jonge Duinen aan de kust en het voormalige veengebied (nu de Haarlemmermeerpolder) liggen diverse parallelle strandwallen. Het plangebied ligt op de westelijke rand van de meest oostelijk gelegen en daarom ook de oudste strandwal. Het complex van Oude Duinen en strandwallen wordt (in geologische zin) gerekend tot de Oude Duin- en Stranzanden (ODS).

Geo(morfo)logie

Geomorfologisch gezien ligt het plangebied op een strandwal. Het plangebied ligt weliswaar in een gedeelte dat is aangegeven als bebouwde kom, maar direct ten zuiden ervan, in Hillegom, is op de Geomorfologische kaart van Nederland de strandwal aangegeven (code 4K28). Van belang hierbij is dat ten zuiden en westen van dit gebied dezelfde strandwal staat aangegeven, maar nu als ‘afgegraven strandwal’ (code 2M49; Van den Berg & Kluiving, 1992)). Op het AHN is de strandwal zeer duidelijk herkenbaar, ook binnen het plangebied zelf (www.ahn.nl/viewer).

Bodem

De bodem in het plangebied is op de bodemkaart niet gekarteerd vanwege de bebouwde kom, ook in het gebied waar in Hillegom, waar bos ligt is niet gekarteerd. Afgaande op de bodemtypes in de omringende gebieden bestaat uit dikke zwarte enkeerdgronden (code EZ50). Dit zijn gronden met een dik (meer dan 50 cm) humeus dek dat is ontstaan op zandgronden als gevolg van de bollenteelt (De Bakker, 1966).

2.3 Bewoningsgeschiedenis

(Cultuur)historische achtergrond

Het Laat Neolithicum is gezien de vormingsdatum van de strandwallen de vroegste periode van waaruit in het plangebied vondsten kunnen worden verwacht. Het Neolithicum is in Nederland de periode die wordt gekenmerkt door een overschakeling van een voedselverzamelende naar een voedselproducerende economie. In het huidige Limburg werd deze ‘agrarische’ manier van leven rond 5300 voor Chr. geïntroduceerd door kolonisten afkomstig vanuit de Hongaarse Laagvlakte. Anderzijds zijn er archeologische bewijzen dat autochtone nomadische jager-verzamelaars dat nog lang bleven doen en maar langzaam overschakelden op een half-agrarische levenswijze. Zeker is dat in het Hollands kustgebied deze levenswijze is geïntroduceerd, eenvoudigweg omdat voorafgaand aan het Laat Neolithicum het gebied lange tijd onbewoonbaar is geweest.

Vanaf het Laat Neolithicum is het strandwallengebied – zo blijkt uit vondsten in de wijde omgeving – bewoond geweest.

Na de val van het Romeinse Rijk in 476 na Christus vond er een grote omslag plaats. De Romeinen trokken weg uit Nederland waardoor binnen Nederland een volksverhuizing van verschillende stammen op gang kwam. De door de Romeinen ingevoerde markteconomie verdween waardoor de mensen voor de voedselproductie weer op zichzelf waren aangewezen. Er ontstond een versnipperd bestuur van lokale heersers wier macht volledig was gebaseerd op militaire kracht en materiële welstand. Door de 'onzekere' toekomst die hiermee gemoeid was nam de bevolkingsgroei af. Pas vanaf de 8e eeuw werden de strandwallen weer in toenemende mate bewoond en nam de bevolking weer toe. Kleine groepen mensen stichtten kerkdorpen en bouwden hun houten huizen op de rand van de strandwal, op de overgang naar het drassige en moerassige achterland. Op die manier konden ze van verschillende landschappen met hun verschillende bronnen gebruik maken. Er verschenen wegen in de vorm van karrensporen die de dorpen met elkaar verbonden.

Tussen 1000 en 1200 begonnen zich nieuwe duinen te vormen langs de Noordzeekust, de zogeheten Jonge Duinen. Deze smalle duinenrij is deels ontstaan op de Oude Duinen en strandwallen en kan een hoogte bereiken van wel 40 meter. Het stuifzand zorgde voor veel overlast in de dorpen vlak aan zee. Vanaf de 10e-11e eeuw getuigen nieuwe nederzettingvormen zoals mottes, kastelen en versterkte hoeven van een toenemende feodalisering. Al dan niet adellijke grootgrondbezitters namen een overheersende positie in. De aanhoudende bevolkingsgroei en gunstigere klimatologische omstandigheden leidden er mede toe dat de 'woeste gronden', zoals bosgebieden, heide en veen, grootschalig werden ontgonnen. De mens nam bezit van de strandwallen, akkers werden aangelegd, de eerste duinen werden ten behoeve van de zandwinning afgegraven en er werd een begin gemaakt met de ontginning van het veen.

In 1904 werd begonnen met het structureel afzanden van de binnenduinen. Dit zorgde na het zware bestaan van de eeuwen daarvoor eindelijk voor welvaart. De gevolgen waren vanuit archeologisch oogpunt desastreus. De reeds vanaf de Prehistorie bewoonde duinen en strandwallen werden afgegraven. Het zand werd in eerste instantie gebruikt als bouwzand, later voor de kalkzandsteenindustrie. De ontzandingen leverden tevens een voor de bollenteelt geschikte bodem op. Hiervoor is namelijk een kalkrijke grond nodig; de top van een strandwal of een duin is door verweringsprocessen ontkalkt. Om aan nog meer geschikte bollengrond te komen, werd vanaf 1950 veel grasland omgespoten, waardoor eveneens het kalkloze duinzand naar boven werd gehaald. Het afgraven en omspuiten van de duinen en strandwallen heeft ervoor gezorgd dat een groot deel van het archeologische erfgoed in Noordwijkerhout verloren is gegaan.

Historisch landgebruik

Om inzicht te verkrijgen in het grondgebruik in het plangebied in de Nieuwe tijd biedt de analyse van historische kaarten een goede invalshoek.

Op de 'Kaart van Holland' uit 1681 van Jacob Aertsz. Colom staat in het plangebied geen bebouwing afgebeeld alleen duinen (<http://dpc.uba.uva.nl/>).

Historische kaarten uit het begin van de 19e eeuw laten in het plangebied een geheel onbebouwde situatie zien. Er lopen enkel een paar wegen door het plangebied en ten westen ervan ligt de Leidsevaart. Onduidelijk is of het plangebied woeste grond betreft of bos. In het midden van de 19^e eeuw blijkt het plangebied voornamelijk uit bos te bestaan, alleen in het uiterste noorden is sprake van open terrein, dat overigens onbebouwd is (figuur 2).

Volgens de molendatabase is in het plangebied geen molen bekend (<http://www.molendatabase.nl>).

Volgens de Indicatieve Kaart van het Militair Erfgoed (www.ikme.nl) zijn in het plangebied geen locaties bekend van militaire structuren uit de Tweede Wereldoorlog. Ruim 500 m ten westen van het plangebied (ten westen van de Vogelenzangseweg) lag tijdens de bezetting een schijnvliegveld. Aan de Bekslaan, circa 500 m ten noordwesten van het plangebied, lag een – echte – lanceerplaats voor V1's (35 Vogelenzang, Bekslaan, nr 603). Ruim een kilometer oostelijk van het plangebied, ter weerszijden van de Bennebroekerdijk lag een Duitse linie, de *Neue-Landfront*, een Duitse verdedigingslinie achter de *Atlantikwall*, die een invasie vanuit de kust diende te vertragen en tevens rugdekking moest bieden aan de eerder genoemde verdedigingslinie.

Bebouwing

In 1876 blijkt voor het eerst dat er in het plangebied bebouwing aanwezig is: een complex langs de Rijksstraatweg dat 'Oud Berg en Dal heet', drie losse panden langs de Leidsevaart, twee losse panden op de lijn die nu de grens van de bebouwde kom vormt en vier losse panden in het noordoosten van het plangebied, aangeduid als 'Huis ten Hoek' (figuur 2). In 1894 lijken dezelfde panden iets beter ingemeten te zijn, in ieder geval op het kaartblad dat het oosten van het plangebied dekt. In 1900 blijkt ook het westelijke kaartblad een duidelijker beeld te geven. In 1951 blijkt het plangebied anders ingericht: het padenpatroon is gewijzigd en er staan veel meer gebouwen, waaronder een watertoren en een (PK) kerk. Het geheel is aangeduid als 'Psychiatr. Inr.' In 1961 blijken er enkele gebouwen bij gezet te zijn en zijn bestaande gebouwen uitgebreid. In 1969 is die ontwikkeling voortgezet en lijken ook enkele gebouwen gesloopt. In 1981 en 1988 is er weer bijgebouwd en uitgebreid, maar niet gesloopt. In 1999 blijken er gebouwen gesloopt te zijn, waarvan enkelen zijn vervangen door nieuwbouw. In 2001 blijkt er weer gesloopt te zijn, maar zijn enkele gebouwen die verdwenen bleken op de kaart van 1999 weer op de kaart te staan. In 2007 zijn weer enkele gebouwen gesloopt, waarvan sommige vervangen zijn door nieuwbouw. In 2011 zijn enkele gebouwen langs de ooststrand van het plangebied opgeknapt en verkleind.

2.4 Archeologie

Archeologische verwachting

Op de Archeologische beleids- en verwachtingskaart van de gemeente Bloemendaal ligt het plangebied in een zone met een hoge verwachting. Deze verwachting is gebaseerd op de ligging van het plangebied op een strandwal.

Op de IKAW valt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachting. Ook deze waardering is gebaseerd op de ligging van het plangebied op een strandwal (Deeben, 2008; zie ook www.cultureelerfgoed.nl).

Op de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland ligt het plangebied in een zone waarin vanaf het Laat-Neolithicum (2750 – 2000 v.Chr.) een strandwal aanwezig is. Daarvóór bestond het uit een getijdengebied met een getijdengeul die west-oost door het zuiden van het plangebied liep. Langs de zuidgrens van het plangebied is een watertoren aangegeven als cultuurhistorisch object. Het plangebied als geheel ligt in een Belvédèregebied, dat van 1999 tot 2009 speciale in het Rijksbeleid aangegeven gebieden betrof waar de overheid cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting speciale aandacht wilde geven. Dit is nu vormgegeven in de nieuwe monumentenwet (<http://maps.noord-holland.nl/>).

Bekende archeologische resten

In ARCHIS staan drie archeologische vindplaatsen geregistreerd uit de omgeving van het plangebied. Op 310 m ten westen van het plangebied ligt een terrein van archeologische waarde (Monumentnummer 13896). Het betreft de historische kern van Vogelenzang uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Op 350 m ten noordoosten van het plangebied ligt een terrein van hoge archeologische waarde (Monumentnummer 13931). Het betreft de historische kern van Bennebroek uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Op 270 m ten noordwesten van het plangebied ligt een terrein van hoge archeologische waarde (Monumentnummer 10799). Het betreft een nederzetting uit de Bronstijd, waar paalsporen, houtskool, een stenen hamerbijl, een bronzen bijl, een vuurstenen dolkje, slijp- en maalstenen en aardewerkfragmenten zijn aangetroffen.

Daarnaast zijn drie waarnemingen bekend. Op 490 m ten noordwesten van het plangebied staat een waarneming geregistreerd zonder enige informatie (ARCHIS-waarnemingsnummer 211445) bekend. Iets verder ten noorden daarvan zijn vondsten gedaan door bollentelers in de periode 1895-1900 tijdens het afzanden van percelen. Volgens de zoon van één van die bollentelers zijn bij de afgraving paalgaten en houtskool gezien en zijn de voorwerpen in elkaars nabijheid gevonden, maar vormden ze geen gesloten vondst (ARCHIS-waarnemingsnummer 211044). Op 690 m ten zuidoosten van het plangebied zijn in 1999 bij archeologisch onderzoek 29 boringen gezet, waarbij vermoedelijk een schelpenpad is aangetroffen in een de humusrijke eerdgronden, op een diepte van 170 tot 180 cm – NAP. Het pas stamt volgens de onderzoekers uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe Tijd (ARCHIS-waarnemingsnummer 45416).

Het benaderen van de Archeologische Werkgemeenschap Haarlem heeft één vindplaats uit de Bronstijd opgeleverd aan de westkant van de Leidsevaart, waar deze de Bekslaan kruist. De vindplaats ligt op de overgang van de strandwal naar de strandvlakte – onder het veen – en is aangetroffen bij rioleringswerkzaamheden in 2015 (tel. mededeling dhr. Th. Nieuwenhuizen, d.d. 22 juni 2016).

Eerder onderzoek

Het is bekend dat in 2008 voor het noordelijk deel van het plangebied (in de gemeente Bloemendaal) een bureauonderzoek is uitgevoerd door het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland (SCENH). De resultaten van dit onderzoek en het rapport zijn niet via openbare kanalen beschikbaar. Er is navraag gedaan bij de Cultuurcompagnie (de opvolger van het SCENH).

2.5 Bodemverstoringen

Gebouwen en funderingen

Sinds 1876 is in het plangebied bebouwing aanwezig in de vorm van losse panden. De bebouwingsintensiteit is sindsdien toegenomen, maar nog steeds niet hoog. Er zijn ook gebouwen gesloopt, waarvan sommige zijn vervangen door nieuwbouw. Daar waar vroeger bebouwing in het plangebied heeft gestaan, zijn verstoringen van het bodemprofiel te verwachten. De diepte daarvan kan op basis van topografische kaarten uit het verleden niet worden bepaald. De omvang en ligging kan wel worden geschat.

Bronnen: <http://www.topotijdreis.nl/>; informatie opdrachtgever.

Milieukundige toestand van het terrein

In het plangebied is in het Bodemloket (www.bodemloket.nl) één saneringslocatie geregistreerd. Het gaat om de Rijksstraatweg 91, waar in 2007 een oriënterend bodemonderzoek heeft plaatsgevonden in verband met de aanwezigheid aldaar in 1932 van een benzinepompinstallatie met bijbehorende ondergrondse benzinetank. Het onderzoek heeft niet geleid tot de noodzaak van een vervolgonderzoek.

Grondwerkzaamheden, leidingen en ontgravingen

De voor het grondgebied van de Bollengemeenten zo kenmerkende strandwallen zijn grotendeels afgegraven of omgezet ten behoeve van de bloembollenteelt, de vraag naar zand voor de verbetering van grond elders, de aanleg van (spoor)wegen en uitbreidingswijken of zelfs als ballast voor schepen.

Op de weergave van het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) is een terrein te zien dat globaal afhelt van 0,4 m +NAP in het oosten en 5,9 m +NAP in het westen onder de beboste westrand. In het uiterste westen, tegen de Leidsevaart aan, ligt een smalle strook met een hoogte van rond de 0 m NAP. In het uiterste oosten, tegen de Rijksstraatweg aan liggen een aantal ruggen op circa 3,5 m +NAP, maar ook lagere stukken tot 0,4 m +NAP. Enkele ten opzichte van de directe omgeving iets lager gelegen delen van het plangebied vertonen rechte grenzen, wat wijst op mogelijke ontzandingen of ten minste egalisering (figuur 3). Een laaggelegen zone (ca. 0,9 m +NAP) in het midden van het plangebied heeft zelfs exact de contouren van een gebouw dat er ooit stond: het is te zien op oudere topografische kaarten van 1969 tot en met 1999 en op de topografische kaart uit 2007 (figuur 2 en 3).

2.6 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van het bureauonderzoek geldt een hoge verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten uit het Late Neolithicum t/m de Nieuwe tijd.

Vindplaatsen uit het Neolithicum t/m de Nieuwe Tijd kunnen voorkomen in de top van het strandzand of Oud Duinzand. Het strandzand dan wel Oud Duinzand wordt vanaf maaiveld verwacht, en op de flanken van de strandwal onder het veen. Het kan gaan om vindplaatsen met een oppervlakte tussen circa 200 en 1.000 m². Deze worden waarschijnlijk gekenmerkt door een vondstlaag of vegetatieniveau waarin houtskool, aardewerk, vuursteen en natuursteen kunnen voorkomen. Op de vindplaatsen kunnen huisplaatsen en/of losse boerderijen voorkomen, maar ook sporen van incidenteel of agrarisch gebruik van het plangebied zoals eergetouwsporen, greppelsystemen en sporen van percelering. Deze sporen zijn met een booronderzoek niet of nauwelijks op te sporen.

Op grond van de historische kaarten worden overblijfselen (funderingen) van gebouwen, in ieder geval vanaf de 19^e eeuw in het plangebied verwacht. Indien aanwezig bevinden dergelijke overblijfselen zich dicht aan de oppervlakte op die locaties waar ze op historische kaarten zijn aangegeven (figuur 2).

Daarnaast wordt op grond van recente topografische kaarten en het AHN verwacht dat de bodemopbouw op een aantal plekken verstoord is. Het is onbekend tot hoe diep. Waar de bodemopbouw verstoord is geraakt door (graaf)werkzaamheden in de 20e eeuw dan heeft het plangebied een lagere verwachting voor alle hierboven beschreven periodes. Eventuele archeologische waarden zullen door dergelijke (graaf)werkzaamheden mogelijk (deels) verstoord zijn, en de informatiewaarde van deze resten geringer is.

Om de in het bureauonderzoek opgestelde specifieke archeologische verwachting te toetsen en de mate van verstoring van de bodemopbouw vast te stellen kan een verkennend booronderzoek worden uitgevoerd. Hierbij worden een aantal boringen in het plangebied gezet met als doel de diepte van de verstoring van het bodemprofiel vast te stellen, dan wel van intacte bodemprofiel de opbouw vast te stellen en zo nader te kunnen bepalen op welke niveaus mogelijk archeologische resten te verwachten zijn.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen (paragraaf 1.3) kan worden geconcludeerd dat bij de realisering van de plannen archeologische resten zullen worden verstoord.

De opbouw van het plangebied bestaat uit een strandwal met daarop een hoge zwarte enkeerdgrond. Dit staat garant voor een hoge archeologische verwachting voor de periode van het Laat Neolithicum t/m de Nieuwe Tijd. Op delen van het plangebied zijn funderingsresten vanaf in ieder geval de 19^e eeuw te verwachten. Daarnaast is in het gebied op een aantal locaties in de loop van de 20^e eeuw gesloopt en nieuwbouw geplaagd, waardoor plaatselijk sprake kan zijn van verstoring van eventueel archeologisch erfgoed.

3.2 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt aanbevolen in het kader van de bestaande planvorming een vervolgstap uit het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) te nemen. Geadviseerd wordt om een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO) verkennende fase, bestaande uit booronderzoek uit te laten voeren. Daarbij wordt geadviseerd ook die zones te onderzoeken waar op grond van recente topografische kaarten gesloopte bebouwing heeft gestaan, omdat de diepte en de mate van verstoring onder de bebouwing onbekend is. Doel van het verkennende booronderzoek is dan vaststellen wat de bodemopbouw is van de delen van het plangebied die naar verwachting niet verstoord zijn en op welke niveaus archeologische resten kunnen worden verwacht en bepalen wat de mate van verstoring is in die delen van het plangebied die eerder bebouwd zijn geweest.

In het overige deel van het plangebied wordt in het kader van de voorgenomen bodemingrepen geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht toch archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Over dit advies kunt contact op nemen met de bevoegde overheid, in deze de heer P. Schaapman, beleidsmedewerker van de gemeente Bloemendaal en Mw. E. Kraay, beleidsmedewerker van de gemeente Hillegom. Indien u dat wenst, kunnen wij u in dit overleg assisteren.

Literatuur

- Bakker, H. de**, 1966. De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland. In *Boor en spade: verspreide bijdragen tot de kennis van de bodem van Nederland*. Stichting voor Bodemkartering/Pudoc, Wageningen.
- Berg, M.W. van den, S.J. Kluiving**, 1992. *Geomorfologische kaart 1:50.000*; 24 Zandvoort, 25 Amsterdam. Wageningen.
- Deeben, J.H.C. (red.)**, 2008. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 155. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort (info: www.cultureelerfgoed.nl).
- Gemeente Bloemendaal**, 2015. Stedenbouwkundig Programma Van Eisen Park Vogelenzang vastgesteld door de gemeenteraad van Bloemendaal op 25 juni 2015 registratienummer: 2015034776.
- Heunks, E.**, 1995. Bedreigingen van het bodemarchief door landbouwkundige bodemtechnische ingrepen: een oriëntatie. *RAAP-rapport* 100. Stichting RAAP, Amsterdam.
- Schulte, I.A.**, 2007. Naar een realistische en duurzame omgang met het archeologisch erfgoed in de gemeente Hillegom: Deel I: Nota Archeologie Gemeente Hillegom, Deel II: Archeologische beleidskaart van de gemeente Hillegom. *RAAP-rapport* 1459. Weesp.
- Velde, H.M. van der (red.)**, 2008. Cananefaten en Friezen aan de monding van de Rijn: tien jaar archeologisch onderzoek op de Zanderij-Westerbaan te Katwijk. *ADC-rapport* 1456 / *ADC monografie* 5. ADC-Archeoprojecten, Amersfoort.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. Ligging van het plangebied (zwart) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de topografie; inzet: ligging in Noord-Holland.

Figuur 2. Het plangebied op topografische kaarten uit de periode 1815 – 2011 (bron: www.topotijdreis.nl).

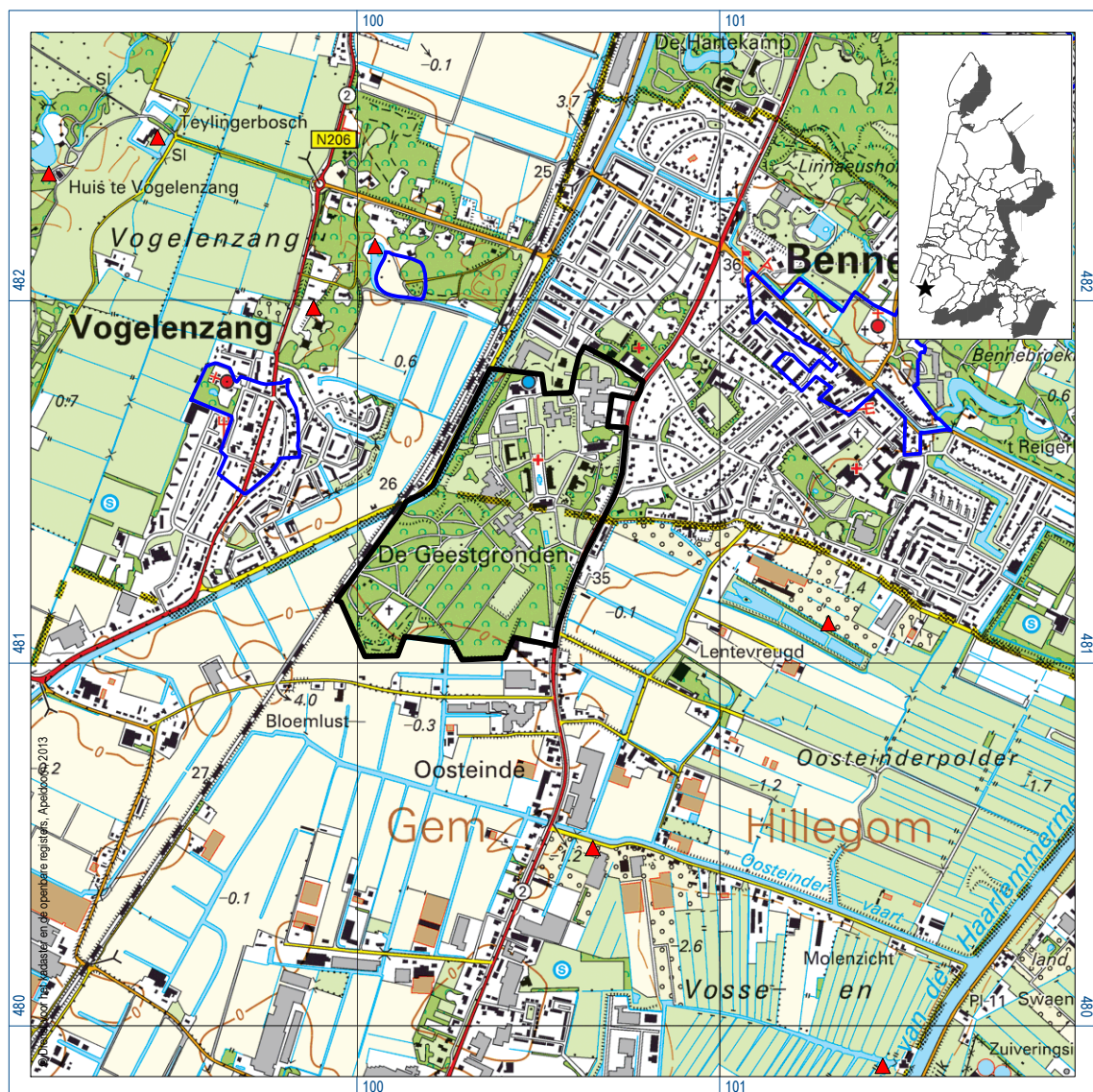
Figuur 3. Het plangebied (zwart) geprojecteerd op de Actuele Hoogtekaart van Nederland (bron: www.ahn.nl).

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

Plangebied Park Vogelenzang in Bennebroek, gemeente Bloemendaal; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek.

Geologische perioden				Archeologische perioden																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																						
Tijdvak	Chronozone		Datering	Tijdperk			Datering																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
Holocene	Laat Subatlanticum		1150 na Chr.	Recente tijd			1945																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
				Nieuwe tijd	C	1850																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																				
	B	1650																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
	A	1500																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
	Vroeg Subatlanticum		0	Middeleeuwen	Laat B		1250																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
					Laat A		1050																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
					Vroeg	D: Ottoonse tijd	900																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
						C: Karolingische tijd	725																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
						B: Merovingisch tijd	525																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
						A: Volksverhuizingstijd	450																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
Romeinse tijd	Laat	270																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
	Midden	70 na Chr.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
	Vroeg	15 voor Chr.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
Pleistoceen	Weichselien	Laat Glaciaal																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

Figuur 1. Ligging van het plangebied (zwart) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de topografie; inzet: ligging in Noord-Holland.

Figuur 2. Het plangebied op topografische kaarten uit de periode 1815 - 2011 (bron: www.topotijdreis.nl).

Figuur 3. Het plangebied (zwart) geprojecteerd op de Actuele Hoogtekaart van Nederland (bron: www.ahn.nl).